

Martine F. Delfos

Verschil mag er zijn

WAAROM ER MANNEN EN VROUWEN ZIJN

2008 Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam

Inhoud

Woord vooraf 9

Vershil moet er zijn, maar in de hersenen mocht het niet

Dick Swaab

Ten geleide 15

1 Verschillend én hetzelfde! 19

Er zijn verschillen, en verschil moet kunnen 21

De wetenschapper onderzoekt zichzelf 28

Er zijn overeenkomsten 33

De schoonheid van het verschil 38

2 Evolutie: de noodzaak tot verschil én overeenkomst 41

Omgekeerd ruimtelijk inzicht? 43

Agressie en seks 51

Vernietigende overlevingsdrang 58

Het is mijn kind! 61

De beste genen 66

Roluitwisselbaarheid 76

Voorkeursgedrag 85

Nature-nurture 92

Het belang van een open geest 94

3 Het socioschema 97

De Geschwindhypothese en de vierde factor 98

De uitwerking van de vier factoren in vogelvlucht 104

De kennis van het zelf 106
Immuunreacties 110
Biologisch zelf > psychologisch zelf > neuraal zelf 116
Het socioschema 118
De ik-anderdifferentiatie 122
Tijd en ruimte 125
De ik-anderdifferentiatie in ontwikkeling 128
Het empathiespectrum 133

4 Van voortplanting tot orgasme: de menselijke selectie 136

Meisjes doen het beter op school 140
Witte en grijze stof 143
Venten strijken niet 146
Carrière 167
Territoriumdrift 172
Provelutie 178
Het bindmiddel 185
Voortplanting versus geborgenheid: de menselijke selectie 190
De kinderwens en kindermoord 195
Homoseksualiteit 199

5 De zegeningen en de vloek van de seksuele revolutie 202

Drie seksuele revoluties 202
Viagra, penisverlenging en schaamlipcorrectie 212
Seksueel opgejaagd 217
De gevangen bevrijde vrouw 222
Van voortplanting naar orgasme 224
De behoefte zich te verbinden 226

6 Het angstmodel: angst, agressie en depressie 229

Give me a dozen healthy infants... 229

Angst als basale drijfveer 231
Het angstmodel 233
De detectie van gevaar 236
De aard van het gevaar 239
Reactie op gevaar 240
Actief of passief 242
De daadkracht van testosteron 244
Testosteron en agressie 251
Adrenaline en depressie 255
Fight-or-flight versus nice-or-victim 261
Stress drijft mannen en vrouwen uit elkaar 265
Waarom hardlopen werkt 267

7 Het psychosomatiekmodel: ziekten en sekseverschillen 269

Verschillen in ziekten tussen mannen en vrouwen 270
De eeuwige dans om de balans 275
Meetbaar uit evenwicht 278
Het psychosomatiekmodel 279
Praten versus bewegen 287
Doodziek en dodelijk 294

8 Emancipatie en opvoeding 297

Opvoeden en de verschillen in vogelvlucht 300
De vaderrol en de moederrol 312
Recht op verschil 316

9 Epiloog 319

Noten 325
Nieuwe concepten van Martine Delfos die in dit boek worden gebruikt 349
Personenregister 353
Zakenregister 356
Informatie over de auteur 365

Woord vooraf

Vershil moet er zijn, maar in de hersenen mocht het niet

Een belangrijke ontwikkeling in de evolutie is de geslachtelijke voortplanting, met het grote evolutionaire voordeel van de vergroting van de variatie en van het vermogen tot adaptatie aan veranderende omstandigheden. Ongeslachtelijke voortplanting, het klonen van organismen, is de beste garantie voor het stapelen van willekeurige mutaties en dus voor hun teloorgang. Charles Darwin liet al zien dat planten die door zelfbestuiving doorgekweekt werden minder sterk waren. Geslachtsverschillen zijn dan ook niet voor niets door de evolutie ten minste 300 miljoen jaar geleden al 'uitgevonden'. Er is op een uiterst effectieve wijze voor gezorgd de soort in stand te houden door aan de seksuele differentiatie sterke driften en grote genoegens te koppelen. Organismen die zowel geslachtelijke als ongeslachtelijke voortplanting kennen, kiezen voor seks als de levensomstandigheden slechter worden. Bij de geslachtelijke voortplanting gaan de chromosomen van vader en moeder paarsgewijs tegen elkaar aan liggen en wisselen stukjes DNA uit. Door de recombinatie van het DNA van het vrouwtje en het mannetje ontstaat niet alleen een uniek individu, maar kunnen mutaties tevens verdwijnen.

Martine Delfos vindt het schrijven van een boek over verschillen en overeenkomsten tussen mannen en vrouwen een feest, en dat plezier wordt gereflecteerd in de manier waarop ze schrijft. Voor haar is wetenschap ongelooflijk in-

teressant en spannend, en daardoor werd *De schoonheid van het verschil* een succes en kreeg het in 2008 een vierde druk. Haar nieuwe boek, *Verskil mag er zijn*, straalt dit plezier ook uit en ik ben ervan overtuigd dat ook dit boek van Martine weer enthousiast ontvangen zal worden. Je zou haast vergeten dat dit interessante onderwerp kort geleden nog taboe was.

In de jaren zestig en zeventig werd gedacht dat het kind als een blanco lei geboren werd en door de conventies in onze maatschappij dwingend in de mannelijke of vrouwelijke richting werd gestuurd, zowel wat betreft de genderidentiteit (het gevoel man of vrouw te zijn) als de seksuele oriëntatie (hetero-, homo-, of biseksueel). J. Money (1975) schreef: *'Gender identity is sufficiently incompletely differentiated at birth as to permit successful assignment of a genetic male as a girl. Gender identity then and differentiates in keeping with the experience of rearing.'* Dit concept heeft funeste gevolgen gehad, bijvoorbeeld voor kinderen die met een onduidelijk geslacht geboren werden. Het geslacht werd dan zo spoedig mogelijk na de geboorte chirurgisch mannelijk of vrouwelijk gemaakt zonder met de mogelijkheid rekening te houden dat de hersenen een andere kant op konden zijn gedifferentieerd.

Toen ik in het begin van de jaren zeventig mijn eerste colleges gaf over seksuele differentiatie van de hersenen, werden de breed gedragen opvattingen over het belang van de sociale omgeving niet alleen verwoord door Money en de zijnen, het was ook een leidraad voor het feministisch denken. Alle verschillen tussen de seksen wat betreft het gedrag, beroep en belangstelling waren volgens het toenmalige feminisme de vrouwen opgedrongen door de mannenmaatschappij. Op de voorste rij van mijn gehoor bij die eerste colleges zaten vrouwelijke medische studenten te breien en te haken. Het was uit alles duidelijk dat het onderwerp dat

ik behandelde en de visie die ik daarop had absoluut niet strookte met wat ze wilden horen. Toen het licht uitging omdat ik dia's ging vertonen protesteerden ze heftig, want ze konden hun handwerkje niet meer zien! Vanaf dat moment heb ik tot de dag van vandaag bij ieder college en iedere lezing vanaf het allereerste begin tot het laatste moment dia's vertoond met sterk gedimde verlichting. De dames van de voorste collegerij zonden een delegatie naar de rector om hem om een vrouwvriendelijker docent te vragen. Die was blijkbaar niet voorradig, want ik heb er nooit meer iets van gehoord.

Toen wij het eerste geslachtsverschil beschreven in de hypothalamus van de mens waren er wat afkeurende reacties vanuit feministische kringen, want een geslachtsverschil in de hersenen paste niet in hun filosofie, waarin ieder geslachtsverschil in gedrag, en dus in hersenen, volgens hen de vrouw was opgedrongen door de mannenmaatschappij. Het ontkennen van biologische geslachtsverschillen in de hersenen en het gedrag van de mens was hardnekkig binnen feministische kringen. Biologe Joke 't Hart zei bijvoorbeeld in een *HP*-interview (17 januari 1987) naar aanleiding van onze publicaties: 'Maar als ik op een gegeven moment zou accepteren dat er sekseverschillen bestaan op zulke fundamentele punten als de samenstelling van de hersenen, dan ben ik uitgepraat als feministe.' Ik heb haar daarna ook nooit meer gehoord.

Nadat we rapporteerden over het eerste verschil in de hersenen tussen homoseksuele en heteroseksuele mannen waren de reacties onverwacht massaal en negatief. Het is allemaal begonnen met een blaadje dat praktisch niemand leest, het *Academie Nieuws*, van december 1988. Aan onderzoekers in KNAW-instituten wordt gevraagd waar ze mee bezig zijn. Ik vertelde dus wat over ons hersenonderzoek naar seksuele oriëntatie en genderidentiteit. Dat werd op-

gepikt door Hans van Maanen van *Het Parool*, een goede journalist. Hij schreef de stukken 'Hersenen bij homo's anders' en 'Het brein achter de homoseksualiteit', waarin niets fouts stond. En daar is vervolgens een rel over ontstaan die je niet voor mogelijk houdt. Het taboe op de biologische achtergrond van onze seksuele oriëntatie was, in de periode waarin men dacht dat alles maakbaar was, blijkbaar nog heel sterk. Zo was er een groep homoseksuele mannen die op bijna religieuze wijze de opvatting verkondigde dat iedere man homoseksueel is, maar slechts een deel van de mannen de keuze maakt om daarvoor uit te komen. Dat noemden ze een politieke keuze. Ik reageerde door op te merken dat ik het politieke aspect van die keuze niet kon zien en dat de keuze betreffende je seksuele oriëntatie voor je wordt gemaakt in de baarmoeder. Hoe dan ook, velen zijn vreselijk boos geworden en er verschenen in drie weken tijd vele honderden stukken in de pers. Het COC was 'verbijsterd over het onderzoek'. Prof. dr. Rob Tielman was indertijd een van mijn heftigste antagonisten. Hij demoniseerde het onderzoek door het 'bijzonder onkies' te noemen en stelde dat ik eerst aan hém toestemming voor onderzoek en publicatie had moeten vragen, wat natuurlijk grote onzin was. Intussen had ook de hoofdredacteur van de *Gay Krant*, Henk Krol, een duit in het zakje gedaan: 'Zo'n onderzoek onderstreept de gedachte dat homoseksualiteit een ziekte is. Dat bevordert opnieuw de discriminatie van homo's.' Er werden Kamervragen over mijn onderzoek gesteld door de PPR'er Peter Lankhorst. Die vragen kwamen via de minister en de president van de KNAW op mijn bureau terecht en de antwoorden gingen dezelfde weg weer terug. We hadden dag en nacht telefoonterreur thuis. Ik kreeg post 'Aan de ss-arts dr. Mengele-Swaab', waarin in slecht Nederlands stond: 'Nazi, jou op de tv gezien. Boeventronie. Wij homofielen gaan jou vermoorden. Als voorbeeld als de Geesten-

lijken leider Komenij-Iran over de Engelsman.' Ik nam dat toen weinig serieus en gaf als commentaar dat als ze net zo goed zouden moorden als Nederlands schrijven het gevaar gering was. Ik zou er nu wellicht wat anders over denken. Ook kreeg ik post met: 'Je zult het wel jammer vinden dat je niet onder Mengele in Auschwitz hebt kunnen werken.' Commissies bogen zich over mijn onderzoek en ik kreeg ongevraagd bewaking bij een lezing in het AMC. Er waren bommeldingen op het Instituut (die ik ook niet serieus nam), onze kinderen werden met mijn onderzoek gepest op school en er was een demonstratie op zondagmorgen voor ons huis, waar Gerard Reve op onnavolgbare wijze verslag van heeft gedaan en zijn bundel *Zondagmorgen Zonder Zorgen* (1995) naar heeft genoemd. Hij schreef:

Toen pas bleek, welk een ernstig verzuim Professor Swaab had begaan: hij had voor zijn onderzoek geen voorafgaande toestemming gevraagd bij de homoseksuele vakbond, het C.O.C. Nu, de gevolgen lieten zich zien en horen: een grote groep gemotiveerde personen verscheen op Zondagmorgen voor Professor Swaab zijn woning in Amstelveen, roepende in koor en met grote stem: 'Dick, snijd in je eigen p(..)!' Wel eigenaardig, als men bedenkt dat Professor Swaab wel een onderzoek deed dat met seksualiteit te maken had, maar daartoe hersenen en géén geslachtsdelen onderzocht. Maar de aanhangers van die vakbond hebben geen hersenen doch wel geslachtsdelen, dus op een bepaalde manier klopt het.

Maar er waren ook leuke reacties, zoals de contactadvertenties in *Vrij Nederland*: 'Aardige vent (37, 1.87, 87 kg, blond en blauw) met grote hypothalamus is zoekende. Br. nr. ...' en: 'Gez.: GROTE suprachiasmatische kern P.B. 654 Wageningen.' Het duurde overigens zeventien jaar voordat de *Gay Krant* een andere visie op die periode gaf met een artikel dat de veelzeggende kop had: 'Kwade homo's zaten aan de verkeerde kant'.

Toen we vervolgens de eerste omkering van een geslachtsverschil in de hersenen bij transseksuelen publiceerden waren de reacties louter positief. Dit artikel werd door transseksuelen meteen gebruikt om een geslachtsverandering te verkrijgen in het geboortecertificaat of paspoort in landen waar dat tot dan toe nog niet mogelijk was. Het is hiervoor ook gebruikt in het Europese Hof en heeft een rol gespeeld in het tot stand komen van wetgeving over deze problematiek in Engeland.

Nu zijn er honderden goede publicaties over geslachtsverschillen in de hersenen van de mens in relatie tot gender en seksuele oriëntatie, en is er voortdurend belangstelling voor dit onderwerp in de populairwetenschappelijke pers.

Martine Delfos heeft met *De schoonheid van het verschil* een belangrijke bijdrage geleverd aan de omslag naar een interesse voor de neurobiologie in de psychologie en aan de acceptatie dat er interessante geslachtsverschillen in onze hersenen en ons gedrag aanwezig zijn. Zoals ik eerder heb gezegd heeft zij in een tijd waarin de psychologie nog ver van de neurowetenschappen af stond, tegen de stroom in de psychologie bij de hersenen gebracht. De belangstelling van een breed publiek voor de hersenen is nu groot. Dit boek van Martine Delfos komt dus op een prima moment, en ik ben ervan overtuigd dat het een groot succes zal worden.

Dick Swaab

Prof. Neurobiologie, Netherlands Institute for Neuroscience,
Amsterdam

D.F. Swaab en E. Fliers. 'A sexually dimorphic nucleus in the human brain'. *Science* 228, 1112-1115, 1985.